

Секція «Експериментальні дослідження в психології особистості»

Г.В.Чайка

*наук. співробітник лабораторії психології особистості, Інститут психології
імені Г.С.Костюка НАПН України, Київ, Україна*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ АВТОНОМІЇ

З філософської точки зору, автономія – це принцип самостійності буття, що направляється власним розумом і совістю; здатність особистості як морального суб'єкта до самовизначення на основі об'єктивного морального закону [2]. М.К.Мамардашвілі розуміє автономію як «щось, вироблене на своїх власних підставах, що є саме для себе підставою ...» [3, с.253]. Якщо говорити про особистісну автономію, то це означає, що особистість орієнтується на власний закон розвитку, означає вибір поведінки на основі власних внутрішніх критеріїв, тобто власних переконань, цінностей, мотивів, потреб.

І тут постає перше питання: а чи існує особистісна автономія взагалі, і до якої межі ми можемо говорити про автономію особистості. Відповідей і підходів до цього питання багато. З одного краю стоять прихильники інтернального підходу. Вони наполягають на повній автономії, тобто з їх погляду автономна людина, керує власними діями на основі найменших внутрішніх імпульсів не залежно від того, як вона стала такою, якою вона є, і не залежно від того, як її переконання та ставлення співвідносяться з реальністю. Тобто така людина абсолютно і повністю залежить суто від власного внутрішнього світу. Прибічники повністю протилежного підходу вважають, що якщо наші дії можуть бути пояснені як наслідки причинних сил, що не залежать від нас, то навіть якщо наші переконання та ставлення є серед таких причинних сил, ми не керуємо ними, і тому ми не керуємо самі собою. Якщо додумати цю думку до логічної межі, то ми прийдемо до висновку, що особистісної автономії

не існує, так само, як і свободи волі оскільки усі наші цінності і переконання колись були надані нам ззовні нашим оточенням, родиною або суспільством.

На мою думку істина полягає десь посередині. І тут можна пригадати міркування В.Франкл, який наголосив на необхідності відрізнити свободу «від» від свободи «для» і акцентував увагу на нерозривному зв'язку свободи і відповідальності. Свобода пов'язана з усвідомленням і розумінням ситуації, з можливістю вибору і відповідальності за зроблений вибір. Умови, в яких перебуває людина, - це тільки набір різних можливостей і варіантів. «Рішення залишається за людиною. Воно залежить від її здатності ставитися до самої себе, до свого життя і щастя всерйоз.»

Розглянемо поняття особистісної автономії у різних психологічних школах. Так, вітчизняні дослідники найчастіше розглядають автономію як рису особистості, безумовно позитивну, яку потрібно вивчати у термінах формування і розвитку і для становлення якої найбільш сенситивним є підлітковий вік.

Найбільш широко і ґрунтовно поняття особистісної автономії вивчається у двох сучасних підходах: теорії самодетермінації та теорії психологічного благополуччя.

У теорії самодетермінації особистісна автономія розуміється як вроджена потреба людини, як прагнення відчувати себе ініціатором власних дій, самостійно контролювати свою поведінку. Противагою цієї потреби є потреба у пов'язаності (взаємозв'язку) з іншими людьми (потреба в спорідненості), яка позначає прагнення суб'єкта встановлювати надійні відносини, засновані на почуттях прихильності і приналежності. Третя потреба, що розглядається у теорії самодетермінації – це потреба у компетентності, тобто бажання суб'єкта досягти певних внутрішніх і зовнішніх результатів, прагнення бути ефективним у чому-небудь. Можна сказати що задоволення певним чином потреби у компетентності є базою для реалізації власної автономії. Кожна людина сама встановлює собі межу між автономією і прив'язаністю залежно від особистих

схильностей, вікового, фізичного, інтелектуального розвитку, а також від приналежності до певних культурних груп [1].

В теорії психологічного благополуччя автономія розуміється як особистісна характеристика, що є складовою відчуття благополуччя разом і такими факторами [4]: позитивні відносини (здатність бути відкритим для спілкування), автономія (незалежність і орієнтація на власні переваги), управління середовищем (здатність домагатися бажаного, долати труднощі на шляху реалізації власних цілей), особистісне зростання (прагнення до саморозвитку), мета в житті (почуття осмисленості існування) і самоприйняття (визнання і прийняття власних ресурсів і обмежень). За інтерпретацію К. Ріфф, людина, яка має високу автономію, не залежить від думки оточуючих, здатна протистояти більшості, нестандартно і творчо мислити, така людина адекватно оцінює себе і свою поведінку, орієнтується на власні відчуття і цінності, а не думки інших.

Як видно описані два підходи до вивчення особистісної автономії мають досить багато спільного, проте вони не тотожні. Тому було б цікавим віднайти психологічні фактори, які визначають спільну серцевину, також та відмінності у розумінні особистісної автономії за цими двома підходами.

Список використаних джерел:

1. Гордеева Т.О. Теория самодетерминации: настоящее и будущее. Часть 1: Проблемы развития теории [Електронний ресурс] / Т.О. Гордеева // Психологические исследования – 2010– No. 4(12) – Режим доступу: <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2010n4-12/343-gordeeva12.html>
2. Кант И. Основы метафизики нравственности / И.Кант // Сочинения в шести томах. – М.: Мысль, 1966. – Т. 4. Ч. I. – С. 211-310. – 544 с. – Сер. Философ. наследие

3. Мамардашвили М.К. Философия и свобода. В кн.: Мой опыт нетипичен. / М.К. Мамардашвили– СПб.: Азбука, 2000 – С. 246–257).

4. Ryff C.D., Keyes C.L. The structure of psychological well-being revisited / C.D.Ryff, C.L. Keyes // J Pers Soc Psychol., 1995 - Oct;69(4) – pp. 719-27

Чайка Галина Василівна, кандидат психологічних наук, наук. співробітник лабораторії психології особистості, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, Київ, Україна. 066-772-79-64, chaika_g@hotmail.com